

Tjele Sogn

Af Anker Christensen

LOKALHISTORIE:

Tjele sogn ligger ca. 15 km nordøst for Viborg og gennemskæres af landevejen Viborg – Hobro. Landskabet er let bakket og dybe kløfter skærer sig ned mod Tjele å og Tjele Langsø, der danner grænsen mod Vammen sogn. Det er et mindre landsogn, hvor beboerne gennem århundreder var fæstere på herregården Tjele. Fæstegårdene i Foulum og Formyre overgik til selveje i 1851 da stamhusbesidder, Hofjægermester H.H. Luttichau fik kongelig bevilling til at sælge det under stamhuset hørende bøndergods.

Tjele gods

Herregården Tjele, som er en af vore ældste og mest interessante herregårde, kan datere sin historie helt tilbage til 1400-tallet. Sønderhuset er den ældste del af det store hovedbygningens anlæg. Selve hovedbygningen er opført af Jørgen Skram i 1585. Mere end 400 års fortsat byggeaktivitet og vedligehold er fastholdt i et velbevaret hele af ret usædvanlig karakter. Hus er føjet til hus efter tidernes skiftende behov, grundmur og bindingsværk, højt og lavt står side om side som næsten ingen andre steder.

Basseslægten, som ejede Tjele til 1478, er de første ejere vi ved noget om. På mærkværdig vis kom adelslægten også til at spille en rolle ca. 500 år senere. Da kommunalbestyrelsen skulle finde byvåben til Tjele Kommune, valgte man at hente den halve ged med de blanke horn fra Basseslægten's våben og lade det indgå i Tjele kommunes byvåben.

I 1568 købte den rige adelsmand, Jørgen Skram fra Gl. Estrup, Tjele gods og lod selve hovedbygningen opføre. I 1635 blev godset solgt til Erik Grubbe, der ejede det i 57 år, indtil han døde i 1692. Det var i hans tid, at Tjele og Foulum sogne blev sammenlagt og Foulum kirke blev nedrevet.

Fru Marie Grubbe

Erik Grubbes yngste datter Marie er gået over i historien på grund af hendes usædvanlige livsløb og skæbne, som er behandlet af mange af vore kendte forfattere. Mest kendt er Blichers novelle "En landsbydegns dagbog," som er et hovedværk i dansk litteratur. Digterne Ludvig Holberg, H.C. Andersen og I.P. Jacobsen har også øst af Tjeles historie og stemning i deres beskrivelse af Marie Grubbe. Digteren H.F. Evald har beskæftiget sig med en anden dramatisk kvindeskikkelse på Tjele i romanen "den skotske kvinde på Tjele".

Ritmester Gert Didrik Levetzau overtog Tjele i 1698. Levetzau døde barnløs i 1737 og Tjele og Vingeegd med gods og tiender blev købt af Generalmajor Christian Ditlev Luttichau, og godset har siden været ejet af hans efterkommere. Til Tjele gods hører der i dag 2.730 ha. mark, skov og eng, og godset ejes af Hofjægermester Hans Helmuth Luttichau.

Kirken

Tjele kirkes historie er tæt knyttet til Tjele gods. Karakteristisk for dette tilhørsforhold er de tidligere ejeres gravmæler. Ritmester Le-vezau lod opføre et overdådigt minde-epitafium i sort og hvid marmor med en legemsstor portrætfigur af sig selv i uniformeret helfigur. Endvidere lod han opføre en rigt prydet marmorsarkofag, der hviler på seks nøgne kvindeskikkelser til erindring om, at kvinderne aldrig havde kunnet modstå ham. Om Levetzau og hans vilde levned fortælles der mange historier.

Foulum

Foulum og Formyre er de to landsbyer i Tjele sogn. De ligger adskilte af Foulumdal, en tunneldal, der strækker sig mod Tjele Å.

I en gammel optegnelse fortælles, at der allerede i 1737 blev taget en skole i brug i Foulum. Den første degnebolig blev givet af Ritmester Levetzau i 1726, men den blev først taget i brug efter hans død i 1737. Ifølge optegnelsen var den: "af meget slet bygning og var sådan, da Degnen kom til at bo der, ja så slet, at der behøves et helt nyt Hus, hvortil det gamle Hus lidet eller intet kan hjælpe."

En ny skole opførtes i 1858 og den blev i 1908 afløst af en ny skolestue.

I 1943 indviede sognerådet en ny større skole med gymnastiksal, og denne skole var i brug frem til 1982, hvor den blev nedlagt uden avisoverskrifter og store protester. Elevtallet var da på 33 i tre klasser. Børnene fra Foulum undervises på Ørum skole.

De gamle skolebygninger, som er købt af private, fremstår i dag meget velresturerede i oprindelig stil.

Foulum var gennem en menneskealder hjemsted for to store forretninger, der var kendt udenfor sognets grænser. En stor foderstofhandel og købmandsbutik og en stor maskin og smedeforretning. Tiderne var dengang ikke så forjagede, og hos foderstofforretningen og smeden havde landmændene tid til at mødes og ordne verdenssituationen og situationen i Foulum og nærmeste omegn. I dag er der i Foulum en muremesterforretning og en forretning med brugskunst/møbelpolstring.

I Foulum bor der mange unge familier. Et velholdt forsamlingshus er rammen om mange aktiviteter, og trods fravær af skole og dagligvarehandel er landsbyøden et ukendt begreb.

Den gamle præstegård, som Steen Steensen Blicher har gjort udødelig i "en Landsbydegns dagbog", ligger ved det smukke gadekær. I landsognene i Danmark ligger præstegårdene de fleste steder tæt ved hovedsognets kirke. Men således er det ikke i Tjele – Nr. Vinge pastorat. Den gård i Foulum by, som Frederik den Anden i 1584 ved kongeligt gavebrev skænkede til embedet, blev ved at være og er stadig pastoratets præstegård, selvom Foulum kirke blev nedlagt kort efter Reformationen.

Formyre by

Formyre er et attraktivt sted at bo for unge mennesker, der gerne vil leve i grønne omgivelser. Engang var her dagligvarehandel med benzinsalg og et gartneri, men begge forretninger er nedlagte for flere år siden.

I Formyre tæt ved Tjele plantage og tæt ved landevejen har der i mere end 85 år ligget en trævarevirksomhed. Det var Anne Kirstine og Niels Kastbjerg, som kom fra Voldum på Djursland, der i 1921 købte et lille stykkejord fra Formyregaard og etablerede et savværk på stedet. Niels Kastbjerg startede med et lokomobil og en stor sav. Der fortælles, at lokobilets fløjte kunne høres over hele Tjele sogn. Senere kom der flere maskiner til. Savværket kom under tag og en produktion af fiskekasser med henblik på afsætning til de nordjyske fiskerihavne blev startet. Virksomheden kom til at hedde "kassefabrikken hæng i".

Niels og Anne Kirstine havde seks sønner, som alle havde deres arbejde på kassefabrikken. Når sønnerne blev gift, byggede de hus tæt ved virksomheden, og efterhånden var der bygget fem huse. Konerne tog del i produktionen og sømmede fiskekasserne sammen. Ved arbejdsomhed og et enestående familiesammenhold voksede virksomheden. Da Niels Kastbjerg døde i 1954, videreførte de seks sønner kassefabrikken indtil 1982. Virksomheden blev da solgt, og den nye ejer påbegyndte en produktion af paller. Senere er der foretaget udvidelser og pallefabrikationen beskæftiger i dag ca. 12 mand

Statens forsøgsgårde

I 1960'erne verserede der længe rygter om, at statens forsøgsvæsen skulle flyttes fra Hillerødegne og helst til det vestlige Jylland som et egnsudviklingsprojekt. Foulum kom i den forbindelse ret hurtigt på tale.

Tjele og Viborg kommuner opkøbte i 1972 i alt 36 landbrug med et samlet jordtilliggende på 400 ha for 12 mio. kr. uden at være sikre på, at jorden på et senere tidspunkt kunne videresælges til Statens forsøgsvæsen. Statens planteudvalgs besøg i Foulum i 1972, og besøget var derfor imødeset med stor interesse og spænding, idet deres vurdering af jordkvaliteten ville være helt afgørende for projektets videre skæbne. For at udvalget ikke skulle få et dårligt indtryk af egnens jordkvalitet, blev der forud for besøget givet besked om at tildække vejskiltet "Foulum Hedevej". Senere foretagne jordprøver viste sig at tilfredsstillte kravene til jordens kvalitet.

Den 25. april 1984 kunne landbrugsminister Niels Anker Kofoed byde velkommen til den officielle indvielse af Forsøgslæg Foulum, som blev foretaget af hendes Majestæt Dronning Margrethe.

Forud var gået 12 år med utallige forhandlinger mellem de implicerede parter, og der var skiftet landbrugsminister seks gange. At valget faldt på Foulum, var der mange, der ydede en stor indsats for, men fremhæves må Tjeles borgmester Niels Pedersen og Viborgs borgmester Ringgaard Christensen. Ved sammen med deres kommunalbestyrelser at opkøbe ca. 400 ha. jord for godt 12 mio. kr. uden at have nogen som helst garanti for, at de bestemmende myndigheder ønskede forsøgslægget placeret i Foulum, udviste de stort mod og dristighed. Mange andre, der også gerne ville modtage dette store egnsudviklingsprojekt, havde ikke jord at tilbyde.

Glemmes må heller ikke de 36 lodsejere, som var villige til at afstå deres ejendomme. For mange af dem, var der tale om et sted, hvor de havde haft deres hjem og virke gennem mange år. Det var helt usædvanligt, og det var imponerende, at så mange tilbød at sælge. For mange af dem betød det, at de skulle starte en helt ny tilværelse et andet sted.

Forskningscenteret i Foulum er 100.000 m² bygninger, 550 ha jord og med ca. 700 ansatte. Ud over den oprindelige jordbrugsforskning er der kommet en forskerpark, Agro Business Park og Dansk Landbrugs Kvægforsøg. Et stort biogasanlæg er taget i brug for få måneder siden, og der vil sikkert også fremover komme nye tiltag.

Forsøgsvæsenet har skiftet navn flere gange, og i dag hedder det "Det jordbrugsvidenskabelige fakultet under Århus universitet", men på egnen benævnes centeret for det meste "oppe på staten".

FAKTA

Navnet: Ordet Tjele er i grundbetydning "fladt, (fast) grund" eller jord.

Befolkningstal:

1801: 250

1850: 323

1901: 568

1960: 501

2007:411

Areal: 2391 ha.

Historien er bragt i uge avisen "Viborg Nyt" 9 april 2008